

3. Idem, p. 137
4. Idem, p. 137
5. Idem, p. 140
6. Idem, p. 143
7. Idem, p. 143
8. Idem, p. 143
9. Idem, p. 140
10. Idem, p. 144
11. Idem, p. 144
12. Idem, p. 149
13. Idem, p. 145
14. Idem, p. 146

Principiile filosofice fundamentale ale culturii

Ecaterina Lozovanu dr. conf. UTM

Dezvoltarea componentelor euristice și predicționale ale interpretării filosofice a lumii este o condiție necesară pentru dezvoltarea științei. Aceasta are rolul de premisă pentru manifestarea științei în câmpul operării teoretice cu obiectele ideale, care asigură cunoașterea structurilor obiectelor, care nu au fost însușite în practica unei sau altei epoci istorice.

Depășirea permanentă de către știință a hotarelor structurii obiectelor însușite prin formele de producere formate istoric și a experienței obișnuite, înaintează problema fundamentului categorial al cercetărilor științifice.

Orice cunoaștere a lumii, inclusiv și cea științifică, în fiecare epocă istorică se înfăptuiește în corespundere cu o anumită „rețea” de categorii, care stabilește un anumit mod de dividere a lumii și de sinteză a obiectelor ei.

În procesul dezvoltării sale istorice știința a studiat diverse tipuri de obiecte sistemice: de la obiecte constitutive până la sisteme complexe autodezvoltate, care sunt însușite la etapa contemporană de dezvoltare civilizațională.

Fiecare tip de organizare sistemică impune o „rețea” de categorii, în corespundere cu care mai apoi are loc dezvoltarea noțiunilor concret științifice, care caracterizează detaliile structurii și comportării acestor obiecte. De exemplu, dacă la însușirea sistemelor mici putem considera, că părțile prin adăușune formează întregul, cauzalitatea este înțeleasă în sens laplasian identică cu necesitatea, lucrul și procesul sunt concepute ca caracteristici ne fixate ale realității, lucrul este reprezentat ca corp neschimbător, iar procesul – ca mișcare a corpurilor.

Anume acest conținut era inclus în categoriile de parte și întreg, cauzalitate și necesitate, lucru și proces de către științele naturii a sec.XVII-XVIII, care era orientată spre descrierea și explicarea mecanicistă a obiectelor, care reprezentau în sine sisteme mici.

Odată cu însușirea de către știință a sistemelor mari, gândirea științifică este impusă să-și îmbogățească aparatul său categorial. Reprezentarea despre raportul părții și întregului trebuie să includă ideea de ireductibilitate a întregului la suma părților. Un rol important îl are categoria de întâmplare, tratată nu ca ceva exterior față de necesitate, dar ca formă a manifestării ei.

Atunci când fizica începe să cerceteze sisteme mari, ea încearcă să le cerceteze în corespundere cu obiectele, deja studiate, adică ca sisteme mici. De exemplu, în fizică timp îndelugat erau reprezentate corpurile solide, lichidele și gazele ca sisteme mecanice de molecule. Odată cu dezvoltarea termodinamicii s-a stabilit, că o astfel de reprezentare este insuficientă. Treptat s-a format convingerea, că în sistemele termodinamice procesele întâmplătoare nu sunt ceva exterior față de sistem, dar sunt o caracteristică internă esențială, care determină starea și comportamentul acestuia. În deosebi s-a manifestat neadecvarea abordării obiectelor realității fizice ca sisteme mici odată cu dezvoltarea fizicii cuantice. S-a dezvăluit, că pentru descrierea proceselor microcosmosului și depistarea legilor lui este necesar un aparat categorial mai bogat, de cât cel, de care se folosea fizica clasică. S-a impus legătura dialectică a necesității și întâmplării, de a îmbogăți cu un conținut nou categoria cauzalității, de a folosi activ la descrierea stărilor microobiectelor categoria de posibilitate potențială.[1, p.102-104]

Dacă în cadrul culturii nu s-a format sistemul categorial corespunzător noului tip de obiecte, atunci ultimele vor fi concepute prin rețeaua neadecvată de categorii, ceea ce nu va permite științei să descopere caracteristicile esențiale. Structura categorială adecvată obiectului trebuie să fie elaborată anticipat, ca premisă și condiție a cunoașterii și înțelegerii noilor tipuri de obiecte. Dar, atunci apare o întrebare: cum se formează și apare acesta în cadrul științei? Deoarece tradiția anterioară științifică poate să nu conțină matricea categorială, care ar asigura cercetarea obiectelor principial noi. În ceea ce privește aparatul categorial al gândirii obișnuite, întrucât el se formează sub influența mediului de obiecte, deja creat de om, acesta deseori pare a fi insuficient pentru scopul cunoașterii științifice, deoarece obiectele studiate de știință pot fi radical deosebite de cele, care au fost asimilate în procesul de producere și în experiența obișnuită.

Obiectivul elaborării structurilor categoriale, care asigură depășirea modalităților tradiționale de înțelegere și conștientizare a obiectelor, în mare parte este rezolvat datorită cunoașterii filosofice.

Filosofia are capacitatea de a genera matrițe categoriale, necesare pentru cercetarea științifică, până la momentul, când ultima începe a însuși tipurile noi de obiecte. Dezvoltând aparatul său categorial, filosofia în felul acesta pregătește pentru științele naturii și științele sociale un program specific anticipat al aparatului categorial viitor. Aplicarea categoriilor dezvoltate din filosofie în cercetările concret-științifice duce la îmbogățirea categoriilor și dezvoltarea conținutului acestora. Însă, pentru stabilirea acestui nou conținut iarăși este nevoie de reflecția filosofică asupra științei, care se prezintă ca un aspect specific al înțelegerii filosofice a realității, în cadrul căruia se dezvoltă aparatul categorial filosofic.

Dar, atunci se impune întrebarea despre natura și izvoarele funcției predicționale ale filosofiei în raport cu cercetarea științifică specială. Această întrebare se referă la posibilitatea de creare sistematică în cunoașterea filosofică a lumii ideilor, a principiilor și categoriilor, deseori de prisos pentru descrierea fragmentelor deja asimilate de către om, dar necesare pentru studierea științifică și însușirea practică a obiectelor care apar în calea civilizației la etapele ulterioare de dezvoltare.

Simpla comparare a istoriei filosofiei și istoriei științelor naturii ne dau exemple convingătoare asupra funcției predicționale ale filosofiei în raport cu științele speciale. „Este suficient să ne amintim, că ideea cardinală pentru științele naturii – ideea atomului la început a apărut în sistemele filosofice ale Orientului Antic, iar mai apoi s-a dezvoltat în interiorul diferitor școli filosofice până când științele naturii și tehnica nu au atins un așa nivel necesar, care a permis transformarea predicțiilor cu caracter filosofic în fapte ale științelor naturii.”[2, p.63]

Semnificativ este faptul, că multiplele caracteristici ale aparatului categorial, dezvoltat de filosofia lui G.Leibniz, retrospectiv se prezintă ca trăsături ale sistemelor mari, cu toate că în practica și cunoașterea științifică ale acelei epoci istorice preponderent erau însușite obiecte mai simple - sistemele mici (în științele naturii din sec.XVII domina tabloul mecanic al lumii, care transla în natură schema structurii și funcționării sistemelor mecanice).

Leibniz în monadologia sa dezvoltă ideea, în multe privințe alternativă concepției mecanice. Acestea sunt ideile, care se referă la problema interacțiunii părții și întregului, interacțiunilor fără forță, legăturilor de cauzalitate, a posibilităților potențiale și reale, care își dezvăluie punctele de tangență cu unele concepții și modele ale cosmologiei contemporane și ale fizicii particulelor elementare.

Analizând problema funcției predicționale a filosofiei în raport cu cercetarea concret științifică, ne putem referi la reprezentările fundamentale pentru știința de astăzi asupra obiectelor autodezvoltate, rețeaua categorială, pentru interpretarea căroră, a fost elaborată în cadrul filosofiei, cu mult înainte, ca

acestea să devină obiect de cercetare al științelor naturii. Anume în filosofie au fost întemeiate ideile despre existența unor astfel de obiecte în natură și dezvoltate principiile istorismului, care impun o atitudine specifică față de obiect, care i-a în considerație dezvoltarea anterioară și capacitatea de dezvoltare ulterioară a acestora.

Științele naturii au început să cerceteze obiectele, luând în considerație evoluția lor, numai în sec.al XIX-lea. În această perioadă acestea au fost studiate de paleontologie, geologie și științele biologice. Însă, cercetarea teoretică, orientată spre studierea legilor obiectului în dezvoltare istorică, pentru prima dată a fost înfăptuită în învățătura despre originea speciilor de către C.Darwin. Semnificativ este faptul, că în cercetările filosofice la acea perioadă era deja dezvoltat aparatul categorial, necesar pentru interpretarea teoretică a obiectelor autodezvoltate. Aportul cel mai mare în elaborarea acestui aparat a fost adus de către G.W.Hegel.

Hegel nu dispunea de material științific suficient pentru elaborarea schemelor generale ale dezvoltării. El a ales în calitate de obiect de analiză incipientă istoria gândirii umane, care s-a realizat în așa forme ale culturii, ca filosofia, arta, ideologia dreptului, morala și etc... Acest obiect de analiză a fost prezentat de către Hegel ca proces de autodezvoltare a Ideii Absolute. El a analizat dezvoltarea acestui obiect conform schemei următoare: obiectul crează „diferitul său”, care interacționează mai apoi cu baza care l-a creat și, modificându-l formează un întreg nou.[3, c117-118]

Aplicând această schemă a noțiunii de dezvoltare la oricare obiect (deoarece era tratat ca existență contrară ideii), Hegel, într-o formă speculativă, a dezvăluit unele particularități ale sistemelor în dezvoltare: capacitatea lor de-a dezvolta contradicția inițială, inclusă în starea lor incipientă, de a produce noi nivele de organizare și de a restructura la apariția fiecărui nou nivel întregul complex al sistemului.

Rețeaua de categorii, dezvoltată în filosofia lui Hegel în baza unei astfel de interpretări, poate fi apreciată ca un aparat categorial încheiat, care permite de a însuși obiectele, care sunt atribuite tipurilor de sisteme autodezvoltate.

Așa dar, compararea istoriei filosofiei cu istoria științelor naturii permite să constatăm, că filosofia posedă posibilitățile predicționale în raport cu cercetarea științifică, elaborând anticipat structurile categoriale necesare.

Atunci apare întrebarea: care sunt mecanismele, ce asigură o astfel de elaborare a categoriilor? Răspunsul la întrebarea dată presupune clarificarea funcțiilor filosofiei în dinamica culturii, a rolului ei în reformarea temelilor tipurilor de cultură concret-istorice.

Orice transformare majoră în activitatea omului presupune schimbarea culturii. În exterior ea se prezintă ca un conglomerat complex de cunoștințe care interacționează între ele, predicții, norme, modele de activitate, idei, probleme,

credițe, viziuni generalizate ale lumii și e.t.c... Elaborate în diverse domenii ale culturii, ele posedă funcția regulativă în raport cu diferite tipuri de activitate, de comportament și de comunicare a oamenilor. În acest sens putem presupune, că *cultura* – este un set de programe cu o organizare complexă plasată peste programul biologic de activitate vitală a omului, un program în corespundere cu care se înfăptuiesc anumite tipuri de activități, comportamente și comunicări.

La rândul său, reproducerea acestor tipuri, asigură reproducerea tipului corespunzător de societate. Cultura păstrează, translează, generează programele de activitate, de comportament și de comunicare, care alcătuiesc experiența comună social-istorică. Acestea sunt fixate în diferite sisteme de simboluri, care au sens și însemnătate. În calitate de așa sistem poate fi orice component al activității umane (uneltele de muncă, modele de operări, produse ale activității, însuși indivizii ca purtători ale normelor sociale și e.t.c...)

Dinamica culturii este legată de apariția unora și dispariția altor programe suprabio-logice de activitate vitală ale omului. Toate aceste programe formează un sistem complex de dezvoltare, în care putem distinge trei componente de bază. *Prima* este alcătuită din programele relict, care prezintă unele rămășițe specifice ale culturilor anterioare, care deja și-au pierdut valoarea pentru societatea epocii istorice noi, însă, necătând la aceasta, reproduce unele tipuri de comunicare și comportare a oamenilor. La acestea se referă multiple obiceiuri, superstiții și simboluri, care au acțiune până în zilele noastre, dar care au apărut încă în cultura societății primitive.

Al doilea - de creații culturale – programe, care asigură reproducerea formelor și tipurilor de activitate, vital importante pentru tipul dat al societății și care determină specificul ei. Putem, în sfârșit, evidenția *cea de-a treia componentă* a fenomenelor culturale, în care se elaborează programele viitoarelor forme și tipuri de comportament și de activitate, care corespund viitoarelor trepte de dezvoltare socială. Cunoștințele teoretice generate în știință, provoacă modificări în tehnica și tehnologia epocilor ulterioare. Idealurile structurilor sociale viitoare, principiile morale, elaborate în domeniul învățăturilor filosofico-etice, care deseori anticipează veacul său, - toate acestea sunt modele ale programelor de activitate viitoare, care duc la schimbarea formelor de viață socială existentă.

Astfel de programe apar în rezultatul căutării căilor de rezolvare a contradicțiilor sociale. Constituirea lor conturează noile tipuri și modalități de activitate, iar generarea lor apare ca consecință a activității de creație a personalității.

În caleidoscopul complex al fenomenelor culturii fiecărei epoci istorice poate fi dezvăluit fundamentul lor, un tip de programe esențiale ale activității vitale sociale, care străbat toate celelalte fenomene și elemente ale culturii, organizându-le într-un sistem integru. Realizându-se în activitate, ele asigură

reproducerea legăturilor complexe și interacțiunea diferitor forme și tipuri ale acestora. Bazele culturii determină tipul societății fiecărei treapte concrete de dezvoltare istorică. Aceasta constituie reprezentarea conceptuală corespunzătoare epocii istorice.

Analiza fundamentelor culturii și a dinamicii lor istorice ne apropie de problema funcțiilor filosofiei în viața socială. În literatura corespunzătoare a fost expus punctul de vedere, că filosofia reprezintă reflecția asupra fundamentelor culturii.[4, c.86-89] Cei drept, este necesară concretizarea, ce reprezintă în sine fundamentele culturii. Dacă fundamentele culturii se impun în calitate de sistem generalizat al reprezentărilor și obiectivelor conceptuale, care formează modelul întregu al lumii umane, atunci apare întrebarea despre structura acestor reprezentări, despre modurile de existență și formele în care acestea se realizează.

Aceste forme sunt categoriile culturii – universalile conceptuale, care sistematizează și acumulează experiența umană. Anume în acest sistem se formează modelul omului și reprezentările despre locul lui în lume, caracteristic unui tip istoric de cultură, reprezentările despre relațiile sociale și despre viața spirituală, despre natura care ne înconjoară și despre structura ei. Universalile conceptuale determină modul de interpretare, de înțelegere și retrăire de către om a lumii. Socializarea individului, formarea personalității presupune însușirea lor, adică asimilarea a acelui model de lume umană, care formează matrița specifică pentru dezvoltarea diferitor modele de activitate concretă, a cunoștințelor, a normelor, a idealurilor, care reglementează viața socială în limitele tipului de cultură dat. În acest sens universalile culturii se impun în calitate de generator specific al vieții sociale.

În sistemul universalilor conceptuale putem evidenția două blocuri principale. Primul îl alcătuiesc categoriile, în care sunt fixate cele mai generale caracteristici ale obiectelor, care sunt modificate în procesul activității: „spațiul”, „timpul”, „mișcarea”, „lucrul”, „însușire”, „cantitate”, „calitate” și etc. Obiectele modificate în procesul de activitate pot fi nu numai obiecte ale naturii, dar și obiecte sociale, însuși omul și stările conștiinței lui. De aceea „categoriile de obiecte” enumerate au aplicare universală.

Blocul doi al universalilor culturii îl alcătuiesc categoriile, care caracterizează omul ca subiect al activității, structura comunicării lui, raportul față de alți oameni și față de societate în întregime, față de scopurile și valorile vieții sociale. Astfel de categorii sunt „om”, „societate”, „eu”, „conștiință”, „bine”, „credință” și etc.

Aceste categorii se referă numai la relațiile sociale. În viața omului ele au un rol mai mic de cât „categoriile obiectului”. Ele fixează într-o formă generală experiența istorică acumulată, de includere a individului în sistemul relațiilor sociale și de comunicare, de determinare a acestuia ca subiect al activității.

Dezvoltarea activității umane, apariția noilor ei forme se impun în calitate de temelie pentru dezvoltarea ambelor tipuri de categorii. În această dezvoltare, structurile categoriale, care fixează cele mai generale însușiri ale subiectului activității, sunt strâns legate cu structurile categoriale, care fixează atributele lumii obiectelor (asupra cărora este orientată activitatea).

În diferite tipuri de cultură, care sunt caracteristice diferitor tipuri istorice de societate, putem dezvălui atât trăsături generale, stabile cât și caracteristici specifice. În conștiința omului din diferite epoci istorice toate aceste trăsături constituie o unitate integră, deoarece conștiința în existența reală – nu este o conștiință abstractă, generală, dar conștiință socială și individuală, care are în fiecare epocă un conținut concret – istoric.

De pe aceste poziții este util de presupus existența în fiecare tip de cultură a structurii categoriale specifice ale conștiinței, care implică în conținutul său momentele absolutului, perenului și momentele relativului, care se modifică pe parcursul istoriei și care exprimă specificul culturii unui anumit tip istoric de societate.

Așa de exemplu, categoriile existență și nonexistență se prezintă ca caracteristici fundamentale ale lumii în cadrul diferitor culturi. Dacă comparăm spre exemplu, interpretarea acestor categorii în Grecia Antică și în cultura Chinei Antice, atunci putem depista un șir întreg de distincții esențiale. Dacă gândirea Greciei Antice concepea nonexistența ca lipsă a existenței, atunci în tradiția antică chineză domina o altă interpretare – nonexistența ca izvor și plinătate a existenței. În acest sistem de gândire lumea se prezintă ca un cerc permanent de transformări a existenței în nonexistență, iar existența percepută, vizibilă, reală, corporală, în mișcare parcă se emană din nonexistența invizibilă, nemișcată și, care consumându-se pe sine, iarăși se cufundă în ea. Nonexistența se prezintă ca lipsa lucrurilor și formelor, dar în ea într-o formă ascunsă se conține bogăția potențială a lumii, tot ce nu este creat, ce nu a devenit.

Un sens specific îl obține în cultura chineză antică categoria golului, care se prezintă în calitate de expresie a nonexistenței și, dacă în lumea antică categoria golului semnifica lipsa lucrurilor, atunci în culturile orientale ea este concepută ca origine a lucrurilor, care determină natura lor. Reprezentând în sine lipsa formei, în același timp se prezintă ca condiție a formei lucrurilor. În monumentul antic al culturii chineze „Dao-ți zenî” (IV-III î.e.n.) se evidențiază, că anume golul, care se conține în lucru determină utilitatea și aplicabilitatea acestuia – „roata este creată datorită unui anumit fel de legătură dintre spițe, dar aplicabilitatea roții depinde de golul dintre ele”; „ulciorul este creat din lut, dar aplicabilitatea ulciorului depinde de golul din el”. [5, p.53-55]

Caracteristică pentru culturile orientale viziunea lumii ca transformare a existenței în nonexistență și invers se concretizează mai apoi în sensurile specifice a unor categorii ca: „cauzalitate”, „necesitate”, „întâmplare”,

„fenomen”, „esență” și etc. În sistemele de viziune a lumii din China și India Antică orice eveniment situațional este conceput ca expresie de constituire a lucrurilor și fenomenelor, „emanarea” lor din non existență cu transformarea ulterioară în non existență. De aceea în orice eveniment, în constituirea și modificarea lui este dat adevărul lumii. Esența lumii nu este fixată atât în noțiuni, în care aceasta este separată de fenomene, pe cât este exprimată în imagini, în care printre fenomenele individuale și situaționale se înrezăresc esențele neseperate.

Toate aceste caracteristici de separare categorială a lumii în gândirea omului din societățile antice orientale sunt indispensabile de interpretarea, specifică pentru cultura acestor societăți, locului și rolului omului în această lume. În rădăcinată în gândirea europeană și întemeiată în trăsăturile ei principale încă de cultura antică, interpretarea omului ca subiect activ contrar lucrului pasiv, care se manifestă în acțiuni, se deosebește radical de interpretarea omului în culturile Lumii Orientale. Aici idealul existenței umane nu constă în realizarea de sine în procesul de activitate, în schimbarea de către om a lumii exterioare, cât în orientarea și concentrarea activității umane asupra lumii sale interioare.

Concentrarea în sine pe calea refuzului de la activitate este concepută ca posibilitate de atingere a armoniei depline cu lumea, ca ieșire din lumea lucrurilor, care provoacă suferința și trecerea într-un domeniu în care este obținută liniștea și lipsa suferinței. Dar, liniștea, lipsa lucrurilor reale și lipsa suferinței este trăsătura fundamentală a non existenței; cufundarea în ea este interpretată ca condiție necesară de cultivare a nerevoltării sufletului în situațiile complexe ale vieții, ca modalitate de obținere a adevărului. Astfel „non existența” se prezintă nu ca caracteristică neutră a lumii, ci ca categorie cu semnificație de valoare. Statutul ei specific în cultura Chinei Antice este explicat prin modul specific de viață, caracteristic civilizației Chineze, unde sistemul sever de control admitea dreptul la libertate a individului numai pe calea autocunoașterii și autorefugiului. Reprimarea Eului individual se prezintă aici ca condiție de manifestare a potențelor creatoare ale personalității (creația este permisă numai în hotarele strict reglementate).

Armonia omului și Cosmosului în aceste culturi totdeauna era concepută ca concordanță a acțiunilor umane cu ordinea cosmică, care trebuie să fie legată de manifestarea minimală a activismului omului. Armonia este obținută pe calea dizolvării personalității în integritatea cosmică. Acțiunile lui trebuie să exprime unitatea cosmică, dar nu automanifestarea.

Semnificativ, că cultura antică dezvoltă în această epocă problema armoniei omului cu lumea, iar categoria armoniei, percepută ca corespondența părților în cadrul întregului, este fundamentală pentru culturile polisului din Grecia Antică. Iar, semnificația acestei categorii este, deja, alta. Armonia Cosmosului este proporțională cu armonia omului, dar omul este interpretat aici nu ca ceva care se

dizolvă în Cosmosul misterios, dar ca o parte evidentă, specifică, care se manifestă ca măsură a tuturor lucrurilor. O astfel de interpretare a armoniei omului și lumii presupune un mod de viață principal distinct de cel, caracteristic civilizației orientale. Democrația antică care concepe activismul individual, tendința personalității către autorealizare, se prezintă ca condiție esențială pentru reproducerea întregului sistem de legături sociale în cultura dată.

Pentru omul format de cultura corespunzătoare, sensurile universalilor conceptuale, de cele mai multe ori, se prezintă ca de la sine înțelese, ca prezumții, în corespundere cu care el își organizează activitatea sa și pe care, de obicei, nu o conștientizează în calitate de temelie profundă a concepției sale despre lume. Tipurile de concepții despre lume caracteristice diferitor tipuri de societăți sunt determinate de conținutul diferit al categoriilor, care se află la temelia culturii.

Este important de subliniat, că categoriile culturii se realizează și se desfășoară nu numai ca forme de concepere categorial-rațională a obiectelor, dar și ca alte forme spirituale și practice de însușire de către om a lumii. Anume ultima permite să caracterizăm categoriile ca esență a experienței acumulate a omenirii, incluzând toate formele acestei experiențe, dar nu numai domeniul realizării ei teoretice. De aceea structurile categoriale se dezvăluie pe sine în toate manifestările culturii spirituale și materiale ale societății.

Universalile nu sunt localizate într-un domeniu oarecare a culturii, dar străbat toate domeniile ei. De aceea modificările sensurilor categoriale, care sunt înfăptuite sub influența noilor necesități sociale, în unele domenii ale activității culturale, mai devreme sau mai târziu cu necesitate se vor produce și în celelalte.

Astfel, universalile culturii concomitent îndeplinesc cel puțin trei funcții.

În primul-rând, ele asigură structurarea specifică a experienței sociale, care se modifică pe parcursul istoriei. Această experiență se schimbă în corespundere cu sensurile universalilor culturii. Datorită unei astfel de „ambalări categorială” aceasta se include în procesul de translare și se transmite de la om la om, de la o generație la alta.

În al doilea rând, universalile culturii se prezintă ca temelie structurală a conștiinței umane, sensurile acestora determină structura categorială a conștiinței în fiecare epocă istorică concretă.

În al treilea rând, interacțiunea universalilor formează tabloul generalizat al lumii umane, ceea ce este obișnuit să numim concepția lumii a epocii. Acest tablou exprimând reprezentările generale despre om și lume, introduce o anumită măsură a valorilor, acceptată în cadrul tipului de cultură dat și de aceea, determină nu numai conceperea, dar și retrăirea emoțională a lumii de către om.

În toate aceste funcții sensurile universalilor culturii trebuie să fie asimilate de către individ, să devină „priza” interioară a interpretării individuale a lumii, a acțiunilor și faptelor lui. Aceasta la rândul său semnifică, că în structura ierarhică

a sensurilor, care caracterizează structura categorială a conștiinței umane, paralel cu nivelul general, care include definiția existenței, invariabilă în raport cu diferite epoci istorice concrete, la fel, paralel cu nivelul specific reprezentat de sensurile universaliiilor culturii fiecărei epoci, există și nivelul individual, care corespunde specificului conștiinței de grup și conștiinței individuale. La acest nivel sensurile universaliiilor culturii se concretizează lunându-se în considerație valorile individuale și de grup. În situațiile stabile ale vieții sociale universaliiile culturii pot admite un spectru larg de concretizări, care se pot completa cu valori contrare după interese ale grupurilor sociale și, în același timp, au capacitatea de a nu-și pierde sensurile sale de bază.

De exemplu, reprezentarea dominantă în Evul mediu despre suferință ca atribut al existenței umane era diferit conceput de către clasa dominantă și de clasa subordonată. Dacă primii concepeau prin categoria de „suferință” preponderent doctrina religioasă oficială a bisericii ca pedeapsă a speciei umane pentru păcatul original, atunci, cea de-a doua includea și un sens eretic, presupunând necesitatea pedepsei chiar în timpul vieții a celor care păcătuiesc, pentru păcate, pentru lipsa compasiunii față de cei înjosiți și ofenșați.

La rândul său, stereotipurile conștiinței de grup se adaptează specific în conștiința individului. Oamenii totdeauna includ în universaliiile culturii sensul lor personal corespunzător cu experiența acumulată pe parcursul vieții. Ca rezultat în conștiința lor tabloul lumii obține o culoare personală, impunându-se în calitate de concepție despre lume individuală. De pe aceste poziții este semnificativ de menționat despre multiplele modificări, care sunt caracteristice fiecărui sistem de obiective conceptuale dominante în cultură. Convingerile de bază și reprezentările se pot combina cu orientările și valorile personale, iar întreg sistemul de convingeri individuale se poate modifica pe parcursul vieții.

Variabilitatea individuală a obiectivelor conceptuale este o premisă importantă pentru modificarea și dezvoltarea sensurilor fundamentale ale universaliiilor culturii. Însă, atitudinea critică față de ele a unor personalități de la sine nu presupune modificarea automată a modelului categorial al lumii, care se află la baza culturii. Ea este necesară, dar insuficientă pentru astfel de schimbări. Ideile de opoziție apar în orice epocă, dar ele nu pot avea rezonanța necesară în conștiința maselor și pot fi repulsionate de acestea. Numai la anumite trepte de dezvoltare socială aceste idei pot deveni focar de împletire a sensurilor vechi, de care se conduc majoritatea oamenilor, care viețuiesc într-un tip sau altul de societate.

Referințe bibliografice:

1. Bohr N. *Asupra noțiunilor de cauzalitate și complementaritate*. Iași: Editura Polirom., 1995. -p.477.

2. Pârnu I. *Întroducere în epistemologie*. București: Editura Politică.,1992. – p.335.
3. Гегель Г.Ф. *Наука логики*. Москва: Издательство Мысль., 1988. – с.504-
4. Кузнецов В.И. *Мировоззренческие категории в современном естествознании*. Москва: Издательство Мысль.,1993. – с.180
5. Kaltenmark M. *Filosofia Chineză*. București: Editura Humanitas., 1995. – p.157.

Lucian Blaga despre cultură ca mod existențial specific uman

Svetlana Coandă, doctor habilitat,
conferențiar universitar, USM

Anul acesta marcăm 120 de ani de la nașterea lui Lucian Blaga (9 mai 1895 - 6 mai 1961) - personalitate notorie a culturii românești - mare filosof, poet, dramaturg, traducător, jurnalist, profesor universitar și diplomat român.

În poezia *Autoportret* el susinea: ” Lucian Blaga e mut ca o lebădă”, sufletul fiindu-i ”în căutare în mută, seculară căutare de totdeauna, și până la cele din urmă hotare.” În 1919 în *Pietre pentru templul meu*, Lucian Blaga își continua reflecțiile, expunându-și crezul său prin următoarea cugetare: ”De la viață să nu aștepți nimic, dimpotrivă, tu trebuie să-i dai totul. Numai așa vei fi scutit de deziluzii și te poți bucura de tine, de lupta, de independența și de puterea ta creatoare..” În continuare el ajunge la o concluzie care îi va determina esența și specificul gândirii sale filosofice: ”Veacuri de-a rândul, filozofii au sperat că vor putea odată pătrunde secretele lumii. Astăzi filozofii n-o mai cred, și ei se plâng de neputința lor. Eu însa mă bucur că nu știu și nu pot să știu ce sunt eu și lucrurile din jurul meu, căci numai așa pot să proiectez în misterul lumii un înțeles, un rost și valori, care izvorăsc din cele mai intime necesități ale vieții și duhului meu. Omul trebuie să fie un creator, de aceea renunț cu bucurie la cunoașterea absolutului.” [1]

În așa mod se profilează cele mai importante valori promovate de Lucian Blaga, devenite și teme majore ale discursului său filosofic: Omul, Misterul, Marele Anonim, Cunoașterea, Creația, Cultura.

Omul – valoare primordială în creația lui L. Blaga, are un mod specific de a fi în lume, numit de filosoful român modul ontologic uman, care se caracterizează prin faptul că omul este singura ființă creatoare de valori, creatoare de cultură, schimbând prin aceasta aspectul mediului în care trăiește. Omul este destinat să fie